Kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish

Eshboyeva Marjona

Guliston davlat pedagogika insituti

Pedagogika yo'nalishi 1-kurs talabasi

E-mail:marjonaeshboyeva42@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati, o'quvchilarda tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish usullari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada kompetensiyaviy ta'limning asosiy tamoyillari, darsni rejalashtirish bosqichlari va xalqaro tadqiqotlar asosida kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligi haqida fikr yuritilgan. Tadqiqot davomida J. Raven, N. Chomsky, A. Xutorskiy va boshqa olimlarning ilmiy qarashlari asosida kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, kompetentlik, kompetensiyaviy yondashuv, zamonaviy ta'lim, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, tayanch kompetensiyalar, dars tashkil etish, innovatsion ta'lim, o'quv faoliyati.

Kirish

Hozirgi davrda dunyo miqyosida ta'lim tizimining rivojlanishi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Ilm-fan va texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi natijasida zamonaviy jamiyat oldiga yangi talablar qo'yilmoqda. Endilikda ta'lim jarayonida faqat nazariy bilimlarni egallash yetarli bo'lmay, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish, axborot bilan ishlash, jamoada faoliyat olib borish va hayotiy vaziyatlarga moslasha olish kabi kompetensiyalarni shakllantirish zarurati paydo bo'lmoqda. Shu sababli kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi [1].

Kompetensiyaviy yondashuvning paydo bo'lishi jamiyat ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liqdir. An'anaviy ta'lim tizimida asosan o'quvchilarning nazariy bilimlarni o'zlashtirishi muhim hisoblangan bo'lsa, bugungi kunda ta'limning asosiy maqsadi o'quvchini hayotga tayyorlash, uni real vaziyatlarda mustaqil faoliyat yurita oladigan shaxs sifatida shakllantirishdan iboratdir. Chunki zamonaviy mehnat bozori faqat bilimli emas, balki amaliy ko'nikmalarga ega, kreativ fikrlovchi va tashabbuskor mutaxassislarni talab qilmoqda [2].

Pedagogika fanida kompetensiyaviy yondashuvga oid turli ilmiy qarashlar mavjud. Jumladan, J. Raven kompetensiyani "muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning uyg'unlashgan tizimi" deb ta'riflaydi [3]. Ushbu ta'rifdan ko'rinib turibdiki, kompetensiya faqat nazariy bilim bilan cheklanmaydi, balki insonning o'z bilimini amaliyotda samarali qo'llay olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchi markaziy o'ringa qo'yiladi. O'qituvchi esa bilim beruvchi emas, balki ta'lim jarayonini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Bunday yondashuv o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, erkin qaror qabul qilishini hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Amerikalik pedagog Jon Dyui "Ta'lim — bu hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o'zidir" degan fikrni ilgari surib, o'quvchilarning amaliy faoliyat asosida o'qitilishi muhimligini ta'kidlagan [4]. Bugungi kunda kompetensiyaviy yondashuv xalqaro ta'lim tizimida keng qo'llanilmoqda. Xususan, OECD tomonidan tashkil etiladigan PISA xalqaro baholash dasturi o'quvchilarning bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish darajasini aniqlashga qaratilgan [5]. Bu esa kompetensiyaviy yondashuvning zamonaviy ta'limdagi o'rni naqadar

muhim ekanligini ko‘rsatadi. PISA tadqiqotlari natijalariga ko‘ra, yuqori natijalarga erishayotgan davlatlar ta’lim tizimida aynan kompetensiyaga yo‘naltirilgan metodlardan samarali foydalanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham ta’lim tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Davlat ta’lim standartlari va yangi o‘quv dasturlarida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga alohida e’tibor qaratilgan [6]. Ta’lim tizimida kommunikativ kompetensiya, axborot bilan ishlash kompetensiyasi, o‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi, matematik savodxonlik va ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etishda interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Case-study”, “Loyiha metodi”, “Debat” kabi metodlar o‘quvchilarning tahliliy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi [7]. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslarning yana bir muhim jihati — o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmasini rivojlantirishidir. Zamonaviy axborot oqimi kuchayib borayotgan bir davrda insonning o‘z ustida ishlashi, yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallashi muhim ahamiyatga ega. Shu sababli kompetensiyaga asoslangan ta’lim o‘quvchilarni umrbod ta’lim olishga tayyorlaydi.

Bundan tashqari, kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarda ijtimoiy faollik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Chunki bunday ta’lim jarayonida o‘quvchilar jamoada ishlash, o‘z fikrini himoya qilish, boshqalarning fikrini hurmat qilish va hamkorlikda muammolarni hal etishni o‘rganadilar. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy va ijtimoiy faoliyatida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi [8].

Shunday qilib, kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish zamonaviy ta’limning eng muhim va samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, ularning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda hayotiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli kompetensiyaviy yondashuvni ta’lim tizimiga keng joriy etish bugungi pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Xulosa

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish bugungi zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim talablaridan biri hisoblanadi. Chunki hozirgi davrda o‘quvchilarga faqat nazariy bilim berishning o‘zi yetarli emas. Eng muhimi, ular olgan bilimlarini amaliyotda qo‘llay olishi, mustaqil fikrlashi, muammolarga yechim topa bilishi va jamiyatda faol shaxs sifatida shakllanishidir. Shu jihatdan kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Mening fikrimcha, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarni darsga ko‘proq jalb qiladi va ularning ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Chunki bunday darslarda o‘quvchi oddiy tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadi. U mustaqil izlanadi, fikr yuritadi, guruh bilan ishlaydi va o‘z bilimini amaliy vaziyatlarda sinab ko‘radi. Natijada o‘quvchilarda erkin fikrlash, ijodkorlik va o‘ziga bo‘lgan ishonch rivojlanadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv o‘quvchilarning kelajak hayotiga tayyor bo‘lishida ham katta ahamiyatga ega deb hisoblayman. Chunki hayot davomida insondan faqat bilim emas, balki muloqot qilish, jamoada ishlash, tezkor qaror qabul qilish va turli muammolarni hal etish kabi ko‘nikmalar ham talab etiladi. Aynan kompetensiyaga asoslangan ta’lim ana shu sifatlarni shakllantirishga yordam beradi.

Bugungi kunda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va axborot vositalaridan foydalanish ta’lim samaradorligini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar, loyiha ishlari, debat va amaliy topshiriqlar o‘quvchilarning darsdagi faolligini kuchaytiradi. Menimcha,

har bir o‘qituvchi darsni tashkil etishda zamonaviy metodlardan samarali foydalansa, ta’lim sifati ham sezilarli darajada oshadi. Shu bilan birga, kompetensiyaviy yondashuv o‘qituvchidan ham katta mas’uliyat va ijodkorlikni talab qiladi. O‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchini yo‘naltiruvchi, motivatsiya beruvchi va uning qobiliyatini rivojlantiruvchi shaxs bo‘lishi kerak. Buning uchun pedagog doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi, yangi metodlarni o‘rganishi va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llay olishi zarur.

Umuman olganda, kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish o‘quvchilarning intellektual, ijodiy va amaliy salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv orqali ta’lim jarayoni yanada samarali, mazmunli va hayot bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli kompetensiyaviy ta’limni yanada rivojlantirish va amaliyotga keng joriy etish kelajakdagi ta’lim taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. J. Raven, *Competence in Modern Society*. London: Oxford Psychology Press, 1984.
2. OECD, *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD Publishing, 2022.
3. V. Xutorskiy, *Klyuchevыe kompetensii kak komponent lichnostno-oriyentirovannogo obrazovaniya*. Moskva, 2003.
4. V. A. Slastenin, *Pedagogika*. Moskva: Akademiya, 2002.
5. J. Dewey, *Experience and Education*. New York: Macmillan, 1938.
6. N. Chomsky, *Language and Mind*. New York: Harcourt Brace, 1968.
7. Muslimov N. A., *Pedagogik kompetentlik va kasbiy mahorat asoslari*. Toshkent, 2015.
8. Tolipov O‘. Q., Usmonboyeva M., *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. Toshkent, 2006.